

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

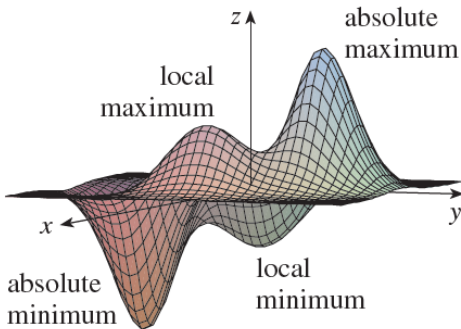
Kétváltozós függvények

Szélsőérték számítás. II. rész

2020. április

Szélsőérték, ábra

Szükséges feltétel szélsőérték létezésére, ism.

Tétel.

Tfh az f függvénynek (x_0, y_0) -ban *lokális szélsőértéke* van, és f *differenciálható*. Ekkor

$$\text{grad } f(x_0, y_0) = (0, 0),$$

azaz $f'_x(x_0, y_0) = 0$, $f'_y(x_0, y_0) = 0$.

Ha $\text{grad } f(x_0, y_0) = (0, 0)$, akkor (x_0, y_0) STACIONÁRIUS pont.

Az a stacionárius pont, ahol nincs szélsőérték, NYEREGPONT.

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

Tétel. (Elégséges feltétel a szélsőérték létezésére.)

f kétszer differenciálható. Tfh (x_0, y_0) *stacionárius pont*. Hesse mátrixa $H_0 := H(x_0, y_0)$, ennek determinánsa

$$D_0 := \det(H_0) = f''_{xx}(x_0, y_0)f''_{yy}(x_0, y_0) - (f''_{xy}(x_0, y_0))^2.$$

Ekkor $D_0 > 0$ esetén a pontban *lokális szélsőérték van*.

→ Ha emellett $f''_{xx}(x_0, y_0) > 0$, akkor *lokális MINIMUM*,

→ ha $f''_{xx}(x_0, y_0) < 0$, akkor *lokális MAXIMUM*.

Továbbá $D_0 < 0$ esetén *nincs szélsőérték*.

Továbbá $D_0 = 0$ esetén ez alapján *nem eldönthető*.

Szélsőérték

Tétel. (Szélsőérték létezésének szükséges feltétele)

$f : S \rightarrow \mathbf{R}$, $S \subset \mathbf{R}^n$, a függvény differenciálható. Tfh $x_0 \in \text{int } S$ -ban lokális szélsőértéke van. Ekkor

$$\text{grad } f(x_0) = 0 (\in \mathbf{R}^n).$$

(Elnevezés: x_0 STACIONÁRIUS pont.)

Más szóval:

$$\frac{\partial f}{\partial x_j}(x_0) = 0, \quad j = 1, 2, \dots, n.$$

Emlékeztető

Definíció.

Az $A \in \mathbf{R}^{n \times n}$ *szimmetrikus* mátrix

- ▶ POZITÍV DEFINIT, ha $\forall x \in \mathbf{R}^n, x \neq 0$ esetén $x^T A x > 0$. $A > 0$,
- ▶ NEGATÍV DEFINIT, ha $\forall x \in \mathbf{R}^n, x \neq 0$ esetén $x^T A x < 0$. $A < 0$.
- ▶ INDEFINIT, ha $\exists x \in \mathbf{R}^n: x^T A x > 0$ és $\exists y \in \mathbf{R}^n: y^T A y < 0$.
- ▶ POZITÍV SZEMIDEFINIT ($A \geq 0$), ill. NEGATÍV SZEMIDEFINIT ($A \leq 0$), ha $\forall x$ -re $x^T A x \geq 0$ ill. $x^T A x \leq 0$

Szélsőérték

Tétel. (Szélsőérték létezésének elégséges feltétele)

$S \subset \mathbf{R}^n$, $f : S \rightarrow \mathbf{R}$ kétszer differenciálható függvény.

$x_0 \in \text{int}(S)$ belső pont. Tfh $\text{grad } f(x_0) = 0$.

A Hesse mátrix H , melyre $H_{ij} = \frac{\partial^2 f}{\partial x_i \partial x_j}(x_0)$.

1. Ha $H > 0$, akkor x_0 lokális *minimum*.
2. Ha $H < 0$, akkor x_0 lokális *maximum*.
3. Ha H indefinit, akkor *nincs szélsőérték*.
4. Ha H szemidefinit, akkor *további vizsgálat* szükséges.

Speciálisan: kétváltozós függvény

Tétel. (Elégséges feltétel a szélsőérték létezésére.)

f kétszer differenciálható. Tfh $\text{grad } f(x_0, y_0) = (0, 0)$. Hesse mátrixa

$H_0 := H(x_0, y_0)$. Ekkor

- ▶ ha H_0 pozitív definit, akkor (x_0, y_0) lokális minimum,
- ▶ ha H_0 negatív definit, akkor lokális maximum,
- ▶ ha H_0 indefinit, akkor nincs szélsőértéke,
- ▶ ha H_0 szemidefinit, akkor lehet van, és lehet hogy nincs lokális szélsőértéke.

Definit mátrixok

Példaként tekintsük az alábbi mátrixokat

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \quad B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}, \quad C = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$$

- ▶ $A > 0$ (pozitív definit),
- ▶ $B < 0$ (negatív definit)
- ▶ C indefinit.

Emlékeztető Lineáris Algebrából.

Adott $A \in \mathbb{R}^{2 \times 2}$ szimmetrikus mátrix:

$$A = \begin{pmatrix} a & b \\ b & c \end{pmatrix}.$$

1. Ekkor $A > 0$ ekvivalens azzal, hogy $\lambda_1, \lambda_2 > 0$.

Továbbá $A > 0 \iff ac - b^2 > 0$, és $a > 0$ ($c > 0$).

2. Ekkor $A < 0$ ekvivalens azzal, hogy $\lambda_1, \lambda_2 < 0$.

Továbbá $A < 0 \iff ac - b^2 > 0$, és $a < 0$ ($c < 0$).

Definit mátrixok $\mathbb{R}^{2 \times 2}$ -ben.

Állítás. Legyen H_0 az f függvény Hesse mátrixa (x_0, y_0) -ban:

$$H_0 = \begin{pmatrix} f''_{xx}(x_0, y_0) & f''_{yx}(x_0, y_0) \\ f''_{xy}(x_0, y_0) & f''_{yy}(x_0, y_0) \end{pmatrix}. \quad \text{Ekkor}$$

1. $H_0 > 0 \iff \det(H_0) > 0$ és $f''_{xx}(x_0, y_0) > 0$
2. $H_0 < 0 \iff \det(H_0) > 0$ és $f''_{xx}(x_0, y_0) < 0$
3. H_0 indefinit $\iff \det(H_0) < 0$
4. $H_0 \leq 0$ vagy $H_0 \geq 0 \iff \det(H_0) = 0$

Megjegyzés. Az 1. és 2. pontban $f''_{yy}(x_0, y_0)$ is írható.

Emlékeztető Lineáris Algebrából. *Figyelem!*

Adott $A \in \mathbb{R}^{n \times n}$ szimmetrikus mátrix:

$$A = (a_{i,j})_{i,j=1,\dots,n}, \quad a_{i,j} = a_{j,i}.$$

1. Ekkor $A > 0$ ekvivalens azzal, hogy $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n > 0$.

Továbbá $A > 0$ **NEM ekvivalens azzal, hogy $\det(A) > 0$!**

2. Ekkor $A < 0$ ekvivalens azzal, hogy $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n < 0$.

3. Ekkor $A \geq 0$ ekvivalens azzal, hogy $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n \geq 0$.

Minta feladat

Adott $\mathbb{R}^2$ -ben egy $g(x, y) = 0$ görbe. Melyik pontja van az origóhoz a legközelebb?

$$\min(x^2 + y^2) =? \quad \text{ha} \quad g(x, y) = 0.$$

"Megoldás": $g(x, y) = 0$ alakból az egyik változó: $y = F(x)$, és

$$\min [x^2 + F^2(x)] =? \quad x \in D_F$$

Hátránya:

- ▶ nem biztos, hogy *explicit* megoldást létezik, ill. ismerjük azt.
- ▶ önkényesen részesítjük előnyben az egyik változót.

Feltételes szélsőérték

Megoldás: közvetlen optimalizálás.

Legyen $f(x, y) = x^2 + y^2$, és

$$R = \{(x, y) : g(x, y) = 0\} \subset \mathbf{R}^2.$$

Az $f|_R$ megszorítását tekintjük, és itt keressük a szélsőértékét.

Nehézség: $\text{int}(R) = \emptyset$

$\implies$ az eddigi tételeket nem alkalmazhatjuk.

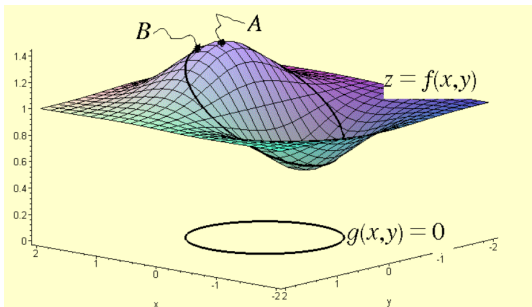

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

Feltételes optimalizálás feladata

Adottak $f, g : S \rightarrow \mathbb{R}$ függvények. f minimumát keressük az $R = \{(x, y) : g(x, y) = 0\}$ halmazon.

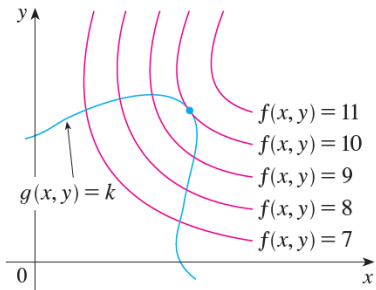
$$\min_{\{g(x,y)=0\}} f(x,y) = ?$$

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

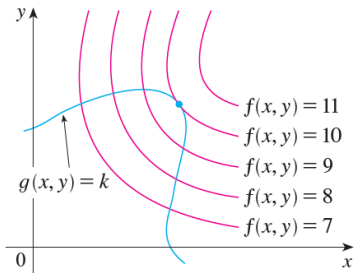
$$\min_{\{g(x,y)=k\}} f(x,y) = ?$$

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

Melyik szintvonal metszi "utoljára" a $g(x, y) = k$ görbét? Ott az érintők megegyeznek, azaz

$$\frac{f'_x(x, y)}{f'_y(x, y)} = \frac{g'_x(x, y)}{g'_y(x, y)}.$$

$$\frac{f'_x(x, y)}{f'_y(x, y)} = \frac{g'_x(x, y)}{g'_y(x, y)} \iff \frac{f'_x(x, y)}{g'_x(x, y)} = \frac{f'_y(x, y)}{g'_y(x, y)} = \lambda.$$

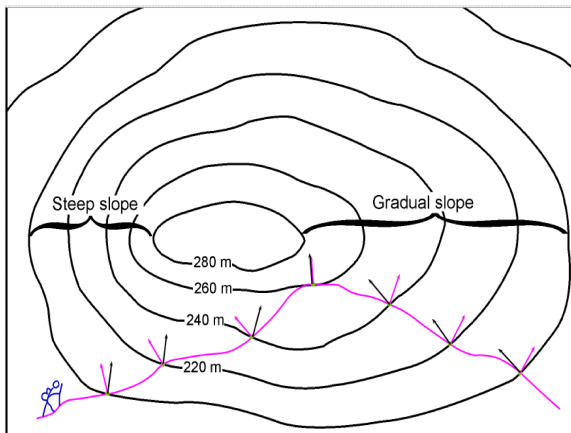
Szemléletesen, ha (x, y) feltételes szélsőérték, akkor $\exists \lambda$:

$$f'_x(x, y) - \lambda g'_x(x, y) = 0, \quad f'_y(x, y) - \lambda g'_y(x, y) = 0$$

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

Kicsit másképp:

Feltételes szélsőérték, szükséges feltétel

$$\min_{\{(x,y): \phi(x,y)=0\}} f(x,y) = ?$$

Tétel.

- ▶ Tfh a differenciálható f függvénynek az (x_0, y_0) pontban feltételes szélsőértéke van a $\phi(x, y) = 0$ feltétel mellett.
- ▶ Tfh $\text{grad } \phi(x_0, y_0) \neq (0, 0)$.

Ekkor $\exists \lambda_0 \in \mathbf{R}$, melyre

$$f'_x(x_0, y_0) - \lambda_0 \phi'_x(x_0, y_0) = 0, \quad f'_y(x_0, y_0) - \lambda_0 \phi'_y(x_0, y_0) = 0.$$

Lagrange-féle multiplikátor szabály

$$f'_x(x_0, y_0) - \lambda_0 \phi'_x(x_0, y_0) = 0, \quad f'_y(x_0, y_0) - \lambda_0 \phi'_y(x_0, y_0) = 0.$$

Definiáljuk az $F : D_f \times \mathbf{R} \rightarrow \mathbf{R}$ háromváltozós függvényt:

$$F(x, y, \lambda) = f(x, y) - \lambda \phi(x, y).$$

Feltételes optimalizálási feladat:

$$\min_{\{\phi(x,y)=0\}} f(x, y)? \quad \text{vagy} \quad \max_{\{\phi(x,y)=0\}} f(x, y)?$$

→ helyette F függvény *feltétel nélküli* szélsőérték-feladata:

$$\text{grad } F(x, y, \lambda) = (0, 0, 0).$$

Lagrange-féle multiplikátor szabály

Tétel.

→ Tfh a differenciálható f függvénynek az (x_0, y_0) pontban feltételes szélsőértéke van a $\phi(x, y) = 0$ feltétel mellett.

→ Tfh $\text{grad } \phi(x_0, y_0) \neq (0, 0)$.

Ekkor $\exists \lambda_0 \in \mathbf{R}$, melyre (x_0, y_0, λ_0) stacionárius pontja az

$F(x, y, \lambda) = f(x, y) - \lambda\phi(x, y)$ függvénynek:

$$\text{grad } F(x_0, y_0, \lambda_0) = (0, 0, 0).$$

Megjegyzés. Csak szükséges feltétel! További meggondolás kell.

Példa

$f(x, y) = xy$ feltételes szélsőértékeit keressük az $x^2 + y^2 - 1 = 0$ görbe mentén. Létezik minimum és maximum.

Előzetes becslés a feltételi halmazon:

$$\frac{x^2 + y^2}{2} \geq \sqrt{x^2 y^2} = |xy| \quad \implies \quad |f(x, y)| \leq \frac{1}{2}.$$

A Lagrange függvény:

$$F(x, y, \lambda) = xy - \lambda(x^2 + y^2 - 1).$$

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

$F(x, y, \lambda) = xy - \lambda(x^2 + y^2 - 1)$ stacionárius pontjai:

$$F'_x(x, y, \lambda) = y - 2\lambda x = 0, \quad (1)$$

$$F'_y(x, y, \lambda) = x - 2\lambda y = 0, \quad (2)$$

$$F'_\lambda(x, y, \lambda) = -(x^2 + y^2 - 1) = 0. \quad (3)$$

(1) és (2)-ből: $\lambda = \frac{y}{2x}, \quad \lambda = \frac{x}{2y} \implies x^2 = y^2 \implies x^2 = y^2 = \frac{1}{2}$

Négy stacionárius pontot kapunk:

$$(x_1, y_1) = \left(\frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{1}{\sqrt{2}}\right), \quad (x_2, y_2) = \left(-\frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{1}{\sqrt{2}}\right),$$

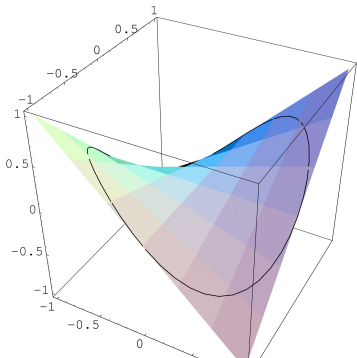
$$(x_3, y_3) = \left(-\frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{1}{\sqrt{2}}\right), \quad (x_4, y_4) = \left(\frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{1}{\sqrt{2}}\right).$$

Matematikai Analízis II. Távoktatás. 2. hét/2.

A stacionárius pontok: $(\pm \frac{1}{\sqrt{2}}, \pm \frac{1}{\sqrt{2}})$, a függvényértékek:

$$f(x_1, y_1) = f(x_2, y_2) = \frac{1}{2}, \quad f(x_3, y_3) = f(x_4, y_4) = -\frac{1}{2}.$$

Mivel $|f(x, y)| \leq \frac{1}{2}$,

$f(x_1, y_1), f(x_2, y_2)$: max,

$f(x_3, y_3)$ és $f(x_4, y_4)$: min.